

levîhanesi, Selmiye Kışlası ve Kabataş Rıhtımı kitâbeleri taşa mahkûk yazıları arasında sayılabilir. Kendisinden ta'lik meşkedenler arasında Çarşambalı Ârif Bey ve Sâmî Efendi başta gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 572; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 546; M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, İstanbul 1982, nr. 39.

M. UĞUR DERMAN

ALİ HAYDAR EFENDİ, Büyük

(1837-1903)

Son dönem

Osmanlı hukukçularından.

Haydar Molla veya Büyük Haydar Efendi diye bilinir. Çağdaşı ve *Mecelle* şârihi Ali Haydar Efendi'yle karıştırılmaması için yaşça büyük olmasından dolayı bu isimle anılmış olmalıdır. Annesi, Şeyh Nasûhî Efendi soyundan geldiğinden Nasûhîzâde diye de bilinmektedir.

İstanbul'da doğdu. Kismet-i Askeriyye Mahkemesi kâtiplerinden Mehmed Nûman Efendi'nin oğludur. Sıbyan mektebinde okudu. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi; Dârülmâârif ve Muallimhâne-i Nüvâb'ı bitirdi. Fâtih Camii'nde Rusçuklu Mustafa Efendi'nin derslerine devam etti. Onun ölümü üzerine Hâfız Şâkir Efendi ve Tikveşli Yûsuf Efendi'den okuyarak icâzet aldı. Şeyh Galib Efendi'den usûl-i fıkıh tahsil etti. Bu arada muhtelif hocalardan da coğrafya, cebir, geometri, hikmet-i tabiiyye, kimya ve nazari teşrih dersleri okudu.

1274'te (1857-58) Muallimhâne-i Nüvâb'ın müdür muavinliğine, 1280'de de (1863-64) fıkıh ve ferâiz hocalığına tayin edildi. Daha sonra Bosna ve yöresi adliye müfettişliğinde, Bosna, Tuna ve İzmir kadılıklarında ve Dîvân-ı Temyiz başkanlığında bulundu. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye üyeliği ve 1878'de ikinci defa İzmir kadılığı yaptı. 1880'de vakıfların idare ve islahı memurluğuyla Doğu Rumeli'ye gönderildi. 1299'da (1881-82) Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üyeliğine, Hukuk Mektebi *Mecelle* muallimliğine ve *Mecelle* Cemiyeti âzâlığına tayin edildi ve cemiyetin son zamanlarındaki toplantılarına iştirak etti (bk. İbnülemin, s. 587; Ebü'l-Ulâ Mardin, s. 9). 24 Kasım 1884'te Meclis-i Kebîr-i Maârif başkanlığına getirildi ve ölüncüye kadar bu görevde kaldı. Temmuz 1886'da kendisine Anadolu kazaskerliği pâyesı verildi. Bu

vazifesine ilâve olarak 1890 yılında Doğu Rumeli İslâm cemaatleri nâzırlığı da uhdesine verilen Ali Haydar Efendi 27 Kasım 1903'te vefat etti ve Nasûhî Efendi Türbesi hazîresine defnedildi.

Ali Haydar Efendi edip, şair ve fakih-tir. Bir divan teşkil edecek kadar şiirleri varsa da asıl şöhreti fıkıh ve özellikle usûl-i fıkıh alanındadır. Hukuk Mektebi'nde vermiş olduğu usûl-i fıkıh derslerinin bir bölümü ilk defa 1307'de taşbaskı olarak neşredilmiştir. Daha sonra yine burada vermiş olduğu dersler talebesi Hacı Âdil Bey tarafından tesbit edilmiş ve 1326'da *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasının ilâvesi olarak neşredilmiştir. 558 sayfa olan eser, sahasında Türkçe yazılan ilk eserlerden biri olması bakımından önemlidir. Kitap daha sonra yeni harflerle de basılmıştır (*Usûl-i Fıkıh Dersleri*, İstanbul 1966). Bundan başka Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'da bulunan müslümanların mezhepleriyle ilgili bir risâlesi ile yine Doğu Rumeli ve Bulgaristan'daki müslümanların vakıfları, müftüleri ve cemaat meclisleri hakkında kaleme aldığı bir tâlimatnâme de neşredilmiştir. Talebelerinin elinde ders notları şeklinde bir *Mecelle* şerhinin de mevcut olduğu *Osmanlı Müellifleri*'nde belirtilmektedir (I, 389).

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Âdil Bey, *Usûl-i Fıkıh Dersleri ve Ali Haydar Efendi*, İstanbul 1326; *Osmanlı Müellifleri*, I, 388-389; Ebü'l-Ulâ Mardin, *Medent Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1946, s. 9; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 35; Bilmen, *Kamus*, I, 349; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul 1958, s. 303-305; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 586-587; Yaşar Karayalçın - Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Bibliyografyası (Türk Harflerinin Kabulüne Kadar Yayınlanmış Kitap ve Makaleler 1728-1929)*, Ankara 1972, s. 35; "Ali Haydar Efendi", *TA*, II, 87.

M. AKİF AYDIN

ALİ HAYDAR EFENDİ, Küçük

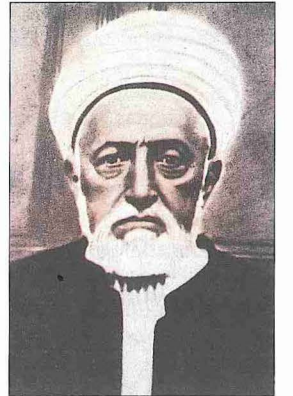
(1853-1935)

Son devir Osmanlı hukukçusu
ve *Mecelle* şârihi.

Haydar Molla veya çağdaşı *Usûl-i Fıkıh* müellifi Haydar Efendi'den (Büyük) yaşça küçük olduğu için Küçük Haydar Efendi diye de anılmaktadır. Soyadı kanunundan sonra Arsebük soyadını almıştır. 15 Receb 1269'da (24 Nisan 1853)

Batum'da doğdu. Babası Dardağanzâde Mehmed Emin Efendi, dedesi Osman Efendi, onun babası Ağa Hüseyin Paşa'nın yerine yeniçeri ağası olan Çinelî Ahmed Ağa'dır. İlmiyeden olan babası uzun yıllar İstanbul'da müderrislik yapmış, ilk kanûn-ı esâsiyi hazırlayan heyette yer almış, Mekke kadılığı ve İzmir nâibliği ile Anadolu kazaskerliğinde bulunmuştur.

Ali Haydar Efendi ilk tahsilini Batum'da yaptı; daha sonra İstanbul'a giderek hünkâr imamı Hâfız Reşid Efendi'den ders okudu ve ondan icâzet aldı. Ardından Medresetü'l-kudât'ı bitirdi (1877). İlk adlî vazifesi Burdur kadılığıdır (1880); Uşak (1883) ve Denizli (1883) kadılıklarında bulundu. Daha sonra İstanbul İstinaf Mahkemesi üyeliğine getirildi (1884). Bu vazifede iken Hukuk Mektebi'nde *Mecelle* ve usûl-i muhâkemât-ı hukûkiyye derslerini okutmaya başladı. Ardından sırasıyla İstanbul Bidâyet Mahkemesi ikinci Hukuk Dairesi başkanlığı (1894), Bidâyet Mahkemesi başkanlığı (1894), İstinaf Mahkemesi ikinci Hukuk Dairesi başkanlığı (1899), Temyiz Mahkemesi üyeliği (1900), aynı mahkemenin hukuk dairesi üyeliği, sonra başkanlığı ve Temyiz Mahkemesi başkanlığı görevlerinde bulundu. 1914'te fetva eminliğine getirildi. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinden hemen sonra 14 Kasım 1914'te ilân edilen cihâd-ı ekberle ilgili fetvayı, fetva emini sıfatıyla Fâtih Camii'nde okuyan Ali Haydar Efendi, aynı zamanda 23 Kasım 1914 tarihli cihad beyannâmesinde imzası bulunan yirmi dokuz kişi arasında da yer almıştır. 1916'da Rumeli kazaskerliği pâyesini elde etti ve aynı yıl emekliye ayrıldı. Tevfik Paşa'nın ikinci sadâretinde kısa bir süre adliye nâzırlığı yaptı (11 Kasım 1918 - 21 Ocak 1919). Bu görevde iken Medine'yi teslim et-

Küçük
Ali Haydar
Efendi